

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Subra, Leena

Title: María Zambrano ja politiikkakertomusten polut : sanoista ja puheesta demokratiassa

Year: 2004

Version: Published version

Copyright: © kirjoittaja(t)

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Subra, L. (2004). María Zambrano ja politiikkakertomusten polut : sanoista ja puheesta demokratiassa. In S. Hänninen, & K. Palonen (Eds.), Lue poliittisesti : profiileja politiikan tutkimukseen (pp. 87-113). Minerva Kustannus Oy. SoPhi, 81. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-5478-17-3>

María Zambrano ja politiikkakertomusten polut

Sanoista ja puheesta demokratiassa

Leena Subra

Tekstit

Espanjalainen filosofi María Zambrano (1904–1991) on asunut, opettanut, tehnyt tutkimusta ja julkaissut Pohjois- ja Etelä-Amerikassa, Italiassa, Ranskassa ja Espanjassa.¹ Hänen laaja tuotantonsa on mielenkiintoista, poikkeuksellisen omaperäistä sekä leimallisesti eurooppalaista. Se käsittelee keskeisiä eurooppalaisia teemoja eksistentiaalisista kysymyksistä, moraalista² ja modernin järjen ongelmasta demokratiaan, yksilön ja persoonan ongelmaan ja aikakysymyksiin³. Hänen tekstinsä muodostavat kokonaisuuksia, jotka toimivat merkittävinä kommentteina eurooppalaiseen keskusteluun ja niiden lukeminen poliittisesti ja poliittisina on osoittautunut hedelmälliseksi.

Zambranon 30- ja 40-lukujen tekstit kommentoivat Euroopan ja Espanjan tilannetta⁴ ja osa niiden poliittisista ulottuvuuksista on varsin selviä: kirjoittaja liikkuu poliittisena pakolaisena Euroopan ja Amerikan välissä ja pohtii niin ajankohtaisia tapahtumia kuin teoreetikon asemaa suhteessa sekä niihin, että koko eurooppalaiseen traditioon. Tämän artikkelin osalta toisen maailmansodan jälkeiset, 50- ja 60-luvun tekstit ovat kuitenkin huomattavasti keskeisempiä, sillä niissä Eurooppaan palannut Zambrano kehittää teoreettista ja käsitteellistä välineistöään ja metodologiaan kaikkein

omaperäisimmällä tavallaan ja sanastollaan, joka on kohdennettu politisoimaan, kritisoimaan ja ylittämään tiettyjä eurooppalaisia ajatus- ja käsitteellistämiskäytäntöjä ja niiden nimeämisiä.

Retorisemmasta näkökulmasta voisi sanoa, että Zambrano on näissä teksteissään uudelleennimennyt joukon keskeisiä länsimaisen ajattelun kategorioita tarkoituksenaan niiden pohtiminen *epätavallisessa tekstuaalisessa kontekstissa*. Myöhemmässä tuotannossaan hän ottaa tämän sanaston käyttöön myös kaunokirjallisemmassa muodossa – ja saa 1988 kirjallisuuden Cervantes-palkinnon teoksellaan *Claros del bosque* (1977).

Vaikka Zambranon tuntemattomuus eurooppalaisessa keskustelussa viittaakin siihen, että kieli- ja kulttuurirajojen ylittäminen Euroopan ”reuna-alueita” kohti on vaikeaa, Zambranon kohdalla vaikeutena on myös hänen omaperäinen, varsin persoonallinen ajattelu- ja kirjoitustyyliinsä. Tämä artikkeli kertoo myös siitä, kuinka hän rakentaa runoudesta, teologiasta ja filosofiasta ottamiensa sanastojen ja tyylien kautta toisenlaista kuvaa modernin historiasta ja sen olennaisista piirteistä. Zambranon merkitys ei ehkä niinkään ole sen originaalisuudessa mitä hän sanoo, vaan siinä miten hän sen sanoo. Tässä artikkelissa painopiste onkin siinä miten hän kutoo kertomuksensa, joka liikkuu länsimaisen rationaalisen tieteellisen puheen ääri rajoilla niin, että sen ymmärtäminen puheeksi yhteisistä teemoista voi toisinaan olla vaikeaa ja vaatii jatkuvaa rajankäyntiä ja asioiden suhteuttamista kertomisen tapaan ja sanastoon.

Zambranon teksti vaatii lukijaansa sivu sivulta pohtimaan sitä, mistä tässä oikeastaan onkaan kysymys ja millä on legitimoitu se, miten asioista puhutaan ja miksi niitä nimitetään. Provokatiivisina elementteinä teksteissä toimivat mm. uskonnosta lainattu sanasto sekä filosofian ja runouden osin metaforinen vastakkainasettelu universaalien historian ja konkreettisen ihmisen, ykseyden ja moneuden kielinä. ”Runoudessa kohtaamme suoraan konkreettisen, yksilöllisen ihmisen. Filosofiasa ihmisen universaalissa historiassaan, olemisen halussaan.” (FP, 13, ks. myös 19 ja HD, 68, ks. myös Sevilla 1998)⁵ Runous edustaa Zambranolle myös ilmausta sattumanvaraisuudesta, spontaanuudesta ja kesyttämättömästä todellisuudesta siinä missä filosofia käsitteellistää skeemoja ja tekee järjestystä (ks. FP, 14, 22).

Zambranon kirjoitustavassa näkyy käsityöläisyys, joka hipookin runouden rajoja.⁶ Hän kutoo tekstiään säie säikeeltä, pikemminkin leveys kuin pituussuuntaan. Uuden säikeen tarkoitus ei (välttämättä) ole viedä tarinan/ kertomuksen juonta eteenpäin, vaan se usein tarjoaa uutta, erilaista

mahdollisuutta argumentoimiselle (ymmärtämiselle, ajattelulle). Tällaisen tekstin purkaminen poliittiselle kielelle vaatii kärsivällistä, vieraan sanaston haltuunottoa ja ainakin jonkinlaista systematisointia. Se vaatii käsitteellisten yhteyksien rekonstruointia sellaisessa tekstuaalisessa kontekstissa, jossa orientoituminen on jatkuvasti muuttuva ja jatkuvaa perustelua vaativa prosessi, sillä pysyviä maamerkkejä ei juurikaan löydy. Zambranon tekstien eräs poliittisen kerros löytyykin tästä, vaikka hän itse näyttääkin pitävän tekstinsä purkamista poliittiselle kielelle niin yksinkertaisena, että vain muutamassa kohdin ohimennen mainitsee asian – hänelle kyse on koko ajan ihmisen poliittisesta ulottuvuudesta ja sen ilmenemisestä sekä politiikasta luovana toimintana (ks. PD, 35, 132, 134).

Tässä artikkelissa ei kuitenkaan ole kyse vain tästä poliittisen kerroksesta, vaan tässä rinnalla kulkevana tarinana on kertomus siitä, miten voidaan rakentaa tulkintoja ja miten voidaan konstruoida tiloja ja strategioita, jossa käsitteiden (metaforien, kuvien) historiaa voidaan tarkastella muuten kuin niiden itse itselleen rakentamassa tarinassa. Kolmanneksi, tässä on kyse tarinasta, joka kuvaa miten sana politisoituu ja muuttuu persoonan puheeksi demokratiassa.

Zambranon strategiana on kertoa tarina toisin. Kommenttikirjallisuutta lukiessa saa vaikutelman, että tästä on syntynyt Zambrano-tulkinnan ongelmallisimpia kohtia. Esimerkiksi hänen jumalallista ja pyhää käsitteleviä kertomuksiaan näyttää olevan erittäin vaikea ymmärtää ei-uskonnollisiksi, tai anti-uskonnollisiksi, poliittisiksi kertomuksiksi siitä, miten näitä kahta sanaa on käytetty käsitteinä, joilla kerrotaan maailmasta se, mitä ei pystytä esittämään kuin kuvana. Mimeettinen ”jumalallisuus” ja ”pyhä” ovat Zambranon sanat nimeämis- ja kuvaamispolitiikalle, jossa konstruoidaan maailmaan järjestys, jonka läpi, ohi tai yli on (lähes) mahdoton päästä.⁷

Zambrano sanoo, että vasta hiljan on tultu aikaan, jossa ”maallinen” alkaa korvata ”jumalallisen” tänä (poliittisena) nimeämiskäytäntönä. ”Ihminen on vain vähän aikaa kertonut historiaansa, tarkastellut nykyhetkeänsä ja projisoinut tulevaisuuttaan nojautumatta jumaliin, Jumalaan, johonkin jumalallisen ilmenemismuotoon.” (HD, 15) Hän katsoo inhimillisen ja jumalallisen historian suhteen tasapainon muuttuneen Hegelillä (HD, 19).⁸ ”Samaan aikaan” tapahtuu muutakin: todellisuuden kuvaan tulee mukaan historia modernissa mielessä ja samalla myös aika, ajallisuus. Vasta näiden kertomukseen astumisen jälkeen voidaan tarkastella länsimaisen rationaalisuuden rakentaman tarinan ja sen nimeämiskäytäntöjen vaihtoehtoja. ”Silloin” voidaan nimittää historiaa tarinaksi (ks. PD, 96–97).

Tätä lähtökohtanaan pitäen Zambrano alkaa kutomaan löyhästi historiaan sidottuja tarinoita, tulkintojaan eri aikojen käsitteistä. Hän tulkitsee käsitehistoriaa omalla tavallaan, joka ei salli tyyppittymistä lineaaris-kronologiseen eikä tyytymistä vallitseviin polkuihin. Hän pohtii mm. demokratia-, kansa-, yksilö- ja muiden tuttujen käsitteiden historiaa, mutta tavalla, joka pitää niidenkin historiaa tarinoina, joille voidaan esittää toisia tulkintoja ja joista voidaan kertoa toisia kertomuksia.

Tässä on yksi kertomus käsitteistä.

Polut

María Zambranolla on siis oma, poettinen ja monimerkityksinen sanastonsa, käsitteistönsä, jota tulkittaessa on edettävä hitaasti ja varovasti, jotta tavoittaisi ne tarinat, joita hän haluaa kertoa. Huolimatta Zambranon tekstien monimuotoisuudesta, niistä voi rekonstruoida siinä määrin juonia, että niiden avulla voi koostaa käytetyistä sanoista kokonaisuuksia, jotka hiljalleen alkavat muotoutua kertomuksiksi. Näitä kertomuksia puolestaan voi kuvata polun metaforalla – ne risteävät ja muodostavat erilaisia kokonaisuuksia, maisemia, ja vievät eri aukioille kulkusuunnasta riippuen.

Polku (*senderos, polut*) ja aukio (*claros, aukiot*) ovat Zambranon itsensä käyttämiä metaforia ja ne viittaavat metodiin, tiehen. Zambrano etsii metodia, jolla voisi kertoa todellisuutta toisenlaisessa (poliittisessa) muodossa – ei (yli)valtana, sellaisena polkuna, joka jättää maahan jäljen, joka vaatii seuraamista (filosofia), vaan sellaisena, joka viittaa vain suunnistustaitoon (runous) (ks. esim. HD, 68, ks. myös HA, 23).

Käsitteiden polkujen, tarinoiden rekonstruoinnissa Zambranon tarkoituksena on ajatuskulkujen purkaminen tietämistä, historiaa ja aikaa koskevien teemojen osalta, erityisesti niiltä osin kun kyse on tekemisestä, jota hän kuvaa luomisen metaforalla. Tämä metafora viittaa kehämäisyyteen: luominen on metafora metaforalla luomiselle. Zambranolle sanat, metaforat ja maailman järjestäminen ja rakentaminen ovat erottamattomia (metaforisesta Zambranolla ks. esim. Maillard 1992).

Zambrano käyttää siis kertomuksia polkuna toisenlaiseen tapaan ymmärtää ja tulkita poliittista todellisuudessa. Hän käyttää tässä kertomuksen ambienssin rakentavina henkilöihahmoina jumalia (erityisesti kreikkalaisia) asetelmassa, jossa käsitteet (tarinat) *humaani, persoona* ja *demokratia* muodostavat toisen poolin. Erityisesti hän kertoo tarinaa siitä, miten demokratia (polis-juurestaan asti) on toiminut sellaisena ambienssinä, jossa jumalat

toimivat ihmistä ”synnyttävinä”, missä inhimillinen merkityksessä ihmiselle ominainen saa eniten tilaa. Tämän hetken demokratiaan – joka Zambranolle merkitsee sanan käytön paikkaa – on saavuttu monia eri polkuja, joista osaa tulkitaan kertomuksilla kreikkalaisista jumalista, osaa egyptiläisillä, osaa juutalaisilla, osaa kristillisillä ja osaa modernista järjestä kertovilla tarinoilla.

Zambranon kertomukset paikallistuvat *historiassa* ja *ajassa*, jotka ovat jumalien ikuisuutta/ ajattomuutta tai eriaikaisuutta vasten ymmärrettäviä ihmisen maailman ajallisia rakenteita. Aika ei ole vain kuluva, eikä historia vain jatkuva, ja eri aikoja ja historioita nähdäksemme on kerrottava eri tarinoita (ks. esim. HD, 230–232). Zambranon tarinat ovat poliittisia kertomuksia sen hetken maailmasta ja niissä tarjotaan historiaa ymmärrettäväksi tarinoina ja niissä tarjotaan tarinoita myös välineiksi, joilla voi kuvata käsitteiden historiaa. Näitä käytetään edelleen kuvaamaan modernin ihmisen todellisuutta nyt-hetkessä, joka esillä olevissa tarinoissa ajoittuu toisen maailmansodan jälkeisiin vuosiin. Zambranolle 50-luku taustanaan toisen maailmansodan tapahtumat aktualisoituivat erityisesti historian ja ajan käsitteinä, joiden avulla hän tematisoi toimintaa tilanteessa, jossa tapahtumien ymmärtäminen on mahdottoman rajalla.

Zambrano ei teksteissään juurikaan eksplisiittisesti kuvaa toisen maailmansodan tapahtumia, vaan pysähtyy niiden reunalle osoittaen ainoastaan kohtia, joissa ymmärtäminen on toiminnan edellytys. Ymmärtäminen ei tässä tietenkään tarkoita hyväksymistä, vaan rekonstruktion mahdollisuutta. Zambrano sanoo, että historiaan pitää ehkä palata kuten rikollinen palaa rikospaikalle kertomaan itselleen rikoksensa tarinan (ks. HD, 25).

Tästä käsin on ymmärrettävä myös Zambranon asema suhteessa käsitteisiin: hän on osin aikansa tarinoiden vanki, osin hän nimeää uudelleen joukon ajattelun välineitä ja käyttää ja kehittää niitä epätavanomaisessa tekstuaalisessa kontekstissa. Zambranoa voikin lukea vain temaattisesti ja argumentoiden, luovien hänen tekstiensä eri tasojen ja ajatuskulkujen, fragmentaarisuuksien ja erilähtökohtaisuuksien lomassa. Näiden tekstien lukeminen poliittisesti vaatiikin selvästi rajatun näkökulman ottamista, oman polun rakentamista.

Sanat

Aukiot ja polut toimivat siis metaforina Zambranon ajattelussa. Tältä pohjalta on ymmärrettävää, että metodinen ja käsitteitä tarkasteleva kertomus hänen teksteissään ei ole yhteneväisesti tai päämääräorientoituneesti etene-

vää, vaan se etsii kohtia, joihin tarttuminen voi avata solmuja, joista syntyy uusia polkuja.

Zambrano pyrkii teksteissään kehittämään uutta sanastoa käsittelemilleen teemoille. ”Käsitteistön” sijaan ”sanasto” kuulostaakin tässä paremmalta sanavalinnalta jo niiden painotusten vuoksi, joita hän kirjoittaessaan hakee. Hänhän, kuten jo on mainittu, hakee vakiintuneilla filosofian ja politiikan käsitteillä argumentoinnin sijaan uusia ilmaisuja (sanoja, *palabra*) niin kaunokirjallisesta tyylistä, runoudesta kuin uskonnollisesta ilmaisustakin. Vaikka Zambranon omaperäinen käsitteistö ja osin jopa mystikoilta lainattu kieli on tuonut merkittäviä vaikeuksia sekä käännöksille että tulkinnoille, tällä on myös tarkoituksensa. Metodisesti ja käsitteellisesti hänen teksteissään näyttäisi olevan pyrkimys pois sellaisesta näkymästä, jossa uusikin asia jää vangiksi vanhojen *sanojen* verkkoon. Uusia *sanoja* käyttämällä hän pyrkii tarjoamaan uuden näkymän, uuden alun. Zambranon ”toisinsanomisen” politiikassa *sanoilla* on keskeinen rooli haluttaessa irrottautua vakiintuneesta länsimaisesta käsitteiden historiasta sekä argumentointi- ja puhetavasta.

María Zambranon *sanat*⁹ ovatkin lähes tuntematon, mutta merkittävä yritys nähdä tietty käsitesystematiikka uudessa valossa ja uudesta näkökulmasta – poliittisesti. *Sanat* ovat Zambranolle poliittinen teko, eivätkä ole missään tapauksessa irrotettavissa sen näkymän rakentamisesta ja valinnasta, jonka kautta maailmaa halutaan tarkastella. *Sana* ei ole (rationalistisen ajan tapaan, kuten hän sanoo) ilmaisu jostakin tai subjektin lausuma – ”pohjimiltaan siis arvostelma” – vaan sillä on ”vaikeasti ymmärrettävä toteuttava luonne” (HD, 42). *Sana* on poliittinen teko.

Metaforat

Sanojen rinnalla metaforat ovat Zambranolle keskeisiä todellisuuden jäsentäjiä. Käsitteiden historiaa tarkastellessaan hän ottaa metaforakseen horisontin ja siitä kertoakseen käyttää kahta apumetaforaa, pyhää (*sagrado*) ja maallista (*profano*). Zambranon metafysisessä antropologiassa horisontti syntyy jäsentäjäksi jäsentymättömässä todellisuudessa, ”pyhässä”, ja samalla syntyy tila, jota rakentavat keskusta ja periferia. Keskusta on pyhän paikka, periferia puolestaan maallisena, profaanina, on ”epävarma, ristiriitainen, välitön, moninainen todellisuus, joka ihmisen on kohdattava” ja jonka hallinnasta kamppaillaan (HD, 43).¹⁰ Tällä kertomuksella Zambrano luo maallisen ja kontingentin vallan paikan, josta jumalallinen ja pyhä – jotka edustavat myös järjestystä ja järkeä – on strategisesti siirretty syrjään. Elämän paikaksi

on jätetty periferia, johon hän voi kiinnittää poliittisen toimijansa, persoonan, ja toiminnan ambienssinsa, demokratian. Samalla hahmotetaan myös tilaa, jossa on mahdollista tulkita mahdottomia tapahtumia ihmisen historiassa, sellaisia, joita ei ”jumalallisen” ja ”järjen” kentässä voi ymmärtää.

Käsitteiden historiaa edelleen tarkastellessaan Zambrano toteaa, että siihen kuuluu horisonttimuutos, jossa aina syntyy uusi tapa olla ihminen. Antiikin jumalat ovat yksi tällainen horisonttimuutos – niissä muuttuivat kuvat, joiden kautta tarkastelemme maailmaa (ks. HD, 61).¹¹ Horisonttimuutosten vuoksi nykyisiä käsityksiämme ja ajattelutapaamme ei voi siirtää suoraan historiaan, me emme voi suoraan ymmärtää, mitä esim. ”jumalallinen” merkitsi ja toi mukanaan eri aikakausina (ks. HD, 15). Horisontin siirtymäkohdat historiassa merkitsevät uusia tulkinnallisia polkuja, uutta sanojen ja kuvien lukemistapaa ja uusia metaforia – lyhyesti, uusia tarinoita. Zambranon (historiaa imitoivassa) epäyhtenäisessä kertomuksessa horisontit toimivat myös kiinnekohtina, joihin voi palata ja joista käsin voi lähteä uudelle polulle, uuteen tarinaan. Ne vaativat myös tulkitsijaa koko ajan sekä rakentamaan omaa horisonttiaan, että legitimoimaan sitä joskus yllätyksellistenkin tarinankäänteiden – kuten toisen maailmansodan tapahtumien – edessä.

Horisonttimetaforalla on toinenkin paikka näissä kertomuksissa: se valmistaa tietä ajan käsitteen tarkastelulle. Zambrano kuvaa tilannetta puhumalla helvetin ja paratiisin välissä kulkevasta metodista, tiestä, joka viittaa avautuvaan horisonttiin, jonka erityisenä piirteenä on se, että se kulkee ajassa, tai pikemminkin moninaisesti, useissa ajoissa (ks. PD, 202).

Kuitenkin, jotta tarinassa päästäisiin aika-aukiolle, on ensin tehtävä polku, joka sinne johtaa...

Jumalallinen

Jotta Zambrano pystyisi kertomaan tarinansa meidän horisontistamme ja ajasta, hänen on kuljettava polku, joka hänen kertomuksessaan johtaa siihen. Tätä polkua nimeää jumalallisen metafora. Siis paikassa, jossa – kuten yllä esitettiin – periferiasta on jumalallinen strategisesti siirretty syrjään, keskustasta lähtee toinen polku.

Jumalallinen viittaa tässä zambranomaisen kehämäisesti toiseen metaforaan, uhraukseen. Uhraus nostaa esiin hetken, jossa jumalallinen on läsnäolevana (HD, 41). Tässä hetkessä esiin noussut jumalallinen on puolestaan nimi ”sille”, josta ”sen” konstruoivalla uhrauksella saadaan esiin kaaoksesta järjestys ja samalla tehdään maailma. Tämä on maailman dialogimaista

rakennetta korostava lähtökohta, joka kuvaa periferian ja keskustan keskustelua, niiden kehämäistä, epäsymmetristä ja relativoitua suhdetta. Tämä konstruktio osoittaa myös tuntemattoman, tai ehkä pikemminkin tulkitsemattoman ja ymmärtämättömän sisäisyyden tai keskustan, jota voi käyttää tulkinnan strategiana apuvälinenä aina kun on tarkoitus (periferiasta) relativoida tarinaa. Zambranon ihminen ei siis ole keskustassa ja käytä periferiaa tarinan relativointiin, vaan päinvastoin. Tosin sanoen, Zambrano käyttää tätä rakennelmaa keinona olla jäämättä vallitsevan tulkinnan ja sen keinojen vangiksi – tai, kuten jo sanottu – toisen maailmansodan mallisen dialogin vangiksi.

Zambranolla jumalallisen ilmestyminen jäsentää maailman eikä tähän ”tapahtumiseen” sisälly muuta kuin erottautuminen käsitteellistämisen keinona. Siinä todellisuus kerrotaan keskustan ja periferian hahmoissa ja ainoastaan periferian näkökulmasta voidaan puhua maailmasta (ks. HD, 43 ja Ortega Muñoz 1994, 30–31). Tällaisen jumalallisen käsite on maailman ymmärtämisen ja tietämisen välineiden ja keinojen historian kuvaamisen strateginen sana. Jumalallisesta, pyhästä ja maallisesta syntyy välitetty, epätasapainossa oleva asetelma, joka tekee mahdolliseksi erilaisten näkökulmien konstruoinnin samasta kohdasta käsin.

Toisin sanoen, Zambrano tarjoaa lukijalle tarinan jumalallisuudesta, pyhästä ja maallisesta, keskustasta ja periferiasta, joiden avulla nimeämättömyyttä ja jäsentämättömyyttä on historiassa jäsennetty. Miekka on kuitenkin kaksiteräinen: se mahdollistaa sekä jäsentämisen ja sen kautta ymmärtämisen että jäsentämisen ja sen kautta legitimoimisen. Zambranon tekstit politisoivat systemaattisesti kysymyksen näiden kahden polun suhteutumisesta toiseensa.

Samankaltaisia käsitejakoja on Zambranolla useita. Niillä hän haluaa sisällyttää toimintaan ja maailman konstruointiin ennalta-arvaamattomuuden, tuntemattoman (”mystisen”) dimension, joka sekä estää todellisuuden loppuun asti rationalisoimisen että toiminnan ymmärtämisen ilman yllätysmomenttien muodostamia läpinäkymättömyyksiä. Toisin sanoen kuvatuilla metaforisilla käsitteillä kuvaavat ajatteluperspektiivin muutosta, ne ovat osa yritystä hahmottaa asetelmaa toisin, tekstin politisointia. Zambranolle ihminen katsoo itseään peilistä, mutta ei näe siellä ”paljastuvaa todellisuutta” – peilimetafora hänellä viittaa mahdottoman näkökulman ottamiseen: peilikuva katsoo minua (ks. PD, 13–14).

Uni ja revelaatio

Zambranon käsitteistössä on metaforapari, joka aloittaa jälleen uuden polun käsitteiden tarkastelussa. (ks. PD, 78–87). Unen¹² ja revelaation käsitteiden voisi sanoa kertovan näkymistä, jotka otetaan maailmaan: uni on näkymä, jota ei ole aktivoitu, otettu toiminnan kohteeksi ja revelaatio on käännekohta, jossa aktivoimaton aktivoidaan. Käsitteiden välillä ei vallitse minkäänlaista symmetriaa, eikä niitä voi ymmärtää vastakohtaisuuksien kautta, vaan ne viittaavat erityyppisiin ideaaleihin ajallisessa.

Uni viittaa tulevaisuuteen ja odotukseen, jotka edustavat moninaisuutta. Unella ei kuitenkaan ole horisonttia, johon sen voisi kiinnittää, minkä vuoksi myös absolutisointi leimaa sitä. Läntisessä maailmassa tämä unen absolutismi leimaa toimintaa, muodostaa sen sen ”traagisen solmun” (PD, 80). Revelaatio¹³ puolestaan asettaa horisontin ja viittaa sekä nykyisyyteen että tietoisuuteen historiasta (historiallisesta).

Zambranon mukaan toiminnalla pitää olla horisontti, jos niin ei ole, toimitaan kuin unessa. Toiminta puolestaan on ajassa toimimista samalla kun historian tunteminen on ajassa tietämistä. Unen absolutismiaspektista huolimatta toiminnassa tulee kuitenkin myös olla unta, odotusta ja avautumista, sillä muuten päädytään tukahduttaviin rakenteisiin ja regjumeihin, menneisyyden ylläpitoon ja ”traagiseen historiaan” sen sijaan, että katsottaisiin ”eettiseen historiaan” ja vapauteen (ks. esim. PD, 77–81). ”Traagisen” ja ”eettisen” välisestä valintatilanteesta jatkamisen sijasta Zambrano asettaa kuitenkin unen ja revelaation, odotuksen, avautumisen ja toiminnan horisontin kohtaamisen kulkemansa polun varsinaiseksi ongelmakohtaksi.

Tämän artikkelin puitteissa tässä metaforaparissa revelaatio on poliittisesti luettuna eräs Zambranon keskeisistä käsitteistä. Kohtaaminen unen ja revelaation välillä luetaan tässä revelaation suuntaan: unesta herääminen tietoisuuteen merkitsee horisontin asettamista ja historian ottamista tarkastelun perspektiiviksi (modernin maailman piirre) ja samalla ajan sijoittamista toimintaan, sekä toiminnan, toimijan ja maailman sijoittamista aikaan. Revelaatiolla on lisäksi erityinen määre, jota Zambrano käyttää sijoittaessaan persoonaa demokratiaan (ks. alla): revelaatio on sekä näkemistä että nähdyksi tulemistä (ks. ID, E77).

Historia, aika ja uusi – historialliseen tietoisuuteen herääminen

Zambranolle maailmassa olemisen ehdot ovat kontingentteja tapahtumiin, aikaan ja historiaan nähden, ne voisivat olla tosin. Historia ei voi olla, eikä ole koskaan ollut tapahtumien ajallinen virta (ks. HD, 230). Se ei myöskään ole hegeliläinen (Zambranon mukaan jumalallinen HD, 17, ks. myös PPVE, 11, 12, 20) tai rationalismin, modernin lineaarinen historiankuva. Historia on ihmisten tekemää ja siihen pitää rakentaa jumalallisen (uhrauksen) tilalle humanisuus. Tätä teesiä vasten hegeliläinen jumalallinen historia toimii vedenjakajana, sillä se paljastaa myös humanin. Hegelillä suhde jumalallisen ja humanin välillä muuttui (HD, 19–21).

Tarkastellessaan historian käsitettä humanin kautta Zambrano etsii historian protagonista, jolla olisi itsensä näköiset kasvot, jolla olisi vaatteet, jotka eivät olisi ”mimeettisiä”, vaan tarpeellinen ”kääre”. Zambranon ihmisen, joka ei veisi liikaa tilaa, tulee vapautua mimeettisestä historiasta, joka on tehty ”tuntemattoman kuvaksi” (PD, 88). Zambrano hakee siis historian käsitteestä kehikkoa humanille maailmalle, sellaiselle, jossa uhrauksia (ja uhreja) ei vaadita ja näin käyttää humania vastametaforana historiankuvalle, jossa pinnalla oli toinen maailmansota. Hän etsii tietä siitä ulos käyttäen vastakuvina myös unta, heräämistä, tietoisuutta ja revelaatiota uuden aloittamisen merkityksessä. Tässä merkityksessä hän siis kertoo tarinan siitä, kuinka hegeliläisen historiakuvan mukana syntyi myös paikka humanille. Se ”ilmestyi” horisontissa, jonka historiankuva rakensi: jumalallista historiaa teki ihminen.

Tietyissä mielessä Zambranon ihminen siis syntyi tällöin (”[e]l hombre se había emancipado” HD, 18). Tämä syntyminen merkitsi ”tietoisuuden” heräämistä ja modernin ajan alkua. Nämä kaikki yhdessä muodostavat horisontin, josta käsin aika ja historia sekä ihminen ja humani muodostavat polut, joita pitkin tämän hetken tarinaamme voi saada näkymän.

(Historiallisen) tietoisuuden herääminen on siis tässä nimitys uudelle horisontille, jossa ihminen on ottanut jumalien paikan ja josta käsin modernin maailmamme koordinaatit on tavoitettavissa. Zambranon mukaan näitä koordinaatteja noudattavat Kierkegaardia lukuunottamatta kaikki länsimaiset filosofit Hegelin jälkeen – Nietzsche kuitenkin muunnellen (ks. HD, 21). Tämä horisontti on kuitenkin myös – kuten aiemmin on viitattu – kaksiteräinen miekka: se mahdollistaa (humanin) ihmisen syntyisen (emansipoitumisen) sekä ihmisen (zambranolaisen) jumalallisuuden legitimoinnin. ”Jumalallinen” ihminen vie ”liikaa tilaa” ja tämän rikoksen estämiseksi ihmisen pitää kertoa oma historiansa (ks. HD, 25 ja 230).

Tässä ollaan zambranolaisen poliittisen ihmisen esiinastumisen mahdollistavassa polkujen risteyksessä.

Vaarallinen historia

Persona y democracia -teoksessaan (PD, 89–98) Zambrano analysoi lyhyesti historiaa rikoksena. Historiassa on hänen mukaansa vaarana rikollisen itsensä jumalallistamiseen pyrkiminen. Tällöin ihmisellä olisi rajaton valta, hänen ei tarvitsisi perustella toimintaansa eikä olla siitä vastuussa. Jumalallistaminen on diabolinen momentti, teko, joka on kaiken analysoinnin ulottumattomissa ja käsittämätön, jonka vuoksi se mahdollisesti toistuu (”Por eso cuando ha pasado resulta increíble.” ”Y el que resulte increíble puede hacer que se repita.” (PD, 95).) Jotta historiaa voitaisiin ymmärtää (legitimoimatta sitä), pitää myöntää mahdottoman ja absurdin olemassaolo. Zambranosta modernin länsimaisen ihmisen ongelmana on ollut, ettei uskota absurdiin ja kauheaan – historian kauheet toistuvat ja niiden uskomattomuudesta huolimatta niille keksitään legitimaatio.

Tällainen historia vaatii jatkuvasti uhreja. Toisen maailmansodan Euroopassa tätä tilannetta edesauttoi se, että luultiin – kuten Zambrano tilannetta kuvaa – että edistyksen mukana oli päästy jonnekin. Luultiin, että vain rakentamalla ohjeen mukaan oltaisiin siellä – filosofiasta oli tullut arkkitehtuuria (HD, 17). Tämä, vaikka se käyttääkin ehkä kyseenalaisesti metaforana arkkitehtuuria, kuvaa näkemystä, josta poliittinen on pyyhitty pois ja kiistanalaisuudet on siirretty ratkaistaviksi käyttöohjeiden tai ”hyvien käytäntöjen” avulla. Zambranon mukaan tätä tapahtuu erityisesti historiallisissa kriiseissä, jotka synnyttävät totalitarismeja, joissa ihminen persoonana -käsite tuhoutuu. Samalla tuhoutuvat myös edellytykset pois uhrin osasta pääsemiselle.

Historia voi olla olematta kuvatonlainen ”painajainen” vain, jos sillä on jotakin yhteistä personaalisen elämän kanssa. Silloin sitä ei vain ”podeta” (*padecer*), vaan se on pikemminkin tragedia, josta voi ”puhjeta” (*brotar*) vapaus (HD, 231). Herääminen tästä painajaisunesta pitää Zambranon mukaan ymmärtää kohtaamisena hirviön kanssa samalla kuin se on kohtaaminen itsensä kanssa: peilistä näkyy eri kuva kuin minkä on itselleen tehnyt (PD, 21). Tästä käsin revelaatio, herääminen on murtumakohta, jossa (samanaikaisesti) itseään tuntematon katsoo tulevaan ja tuomittu historiaan (HD, 22).

Tietoisuus: historia tehtynä, aktiivisena, moraalina

Zambranolle historiaa voi tehdä passiivisesti ulkoisten voimien ohjaamana tai aktiivisesti siten, että tekijällä on vastuu tekemisestään. Tämä jako toimii hänellä yhtenä polkuna toisen maailmansodan tapahtumien ymmärtämiseen. Todellinen historia, joka siis on humaania historiaa, voi syntyä vain tietoisuudesta, joka ilmaisee vastuuta (HD, 19, 22). Aktiivisesti tehty historia on poliittinen teko ja ”herääminen tietoisuuteen” kuvaa murtumakohdtaa, jossa poliittinen polku mahdollistuu. Taustalla on ajatus, että historian (toinen maailmansota) osoittama mahdottomuus avaa mahdollisuuden murtumakohdan syntymiselle. ”Tietoisuus” on siten myös tarina historiastamme, kertomus polusta, jota ihmisenä on kuljettu. Kerrottava tarina voi olla vain tarina ihmisestä ihmisille: ihminen ei voi paeta aikaansa eikä historiaansa (ks. HD, 36).

Tietoisuuden herääminen on Zambranolla myös systemaattinen nimitys modernin aikakaudelle, jolle on ominaista ajallisuus. Herääminen tietoisuuteen edustaa siis myös heräämistä virtaavan aikajatkumon ”erehdyksestä” tietoisuuteen ajallisuudesta toiminnan horisonttina. Tämä näkyy siinä, että modernissa aika alkaa ahdistaa, sillä universaalin järjestyksen pahin vihollinen on aika (PD, 113–114, HD, 232).

Myös tämä polku johtaa osin edellä kuvattuun ”arkkitehtoniseen” suhtautumiseen. Tästä kertoo esimerkiksi se, että uutuutena tässä (modernissa) historian ja ajallisuuden horisontissa ilmenevät konfliktit nähdään ongelmina, jotka voidaan ratkaista. Samalla myös näyttää siltä, että historiaa voitaisiin ohjata – toisin sanoen historia nähdään draamana, jossa ihminen on pääosan esittäjä. Sen lisäksi, että kaikki nähdään paitsi ohjattavana ja hallittavana, maailma nähdään myös kaikissa suhteissaan ja koko planeetan mittakaavassa (ks. HD, 23–24), ja historian aika nopeutuu (PD, 41).

Zambranolle nämä määreet edustavat modernin historiallisuuden ja ajallisuuden aukiota. Ajasta ja ajallisuudesta syntyy ensisijainen kohtaamisen paikka, paikka, jossa miekan kaksiteräisyys korostuu ja ymmärtämisen ja legitimoimisen konseptit voivat sekoittua uudelleenmäärittelyä varten. Tai kuten Zambrano sanoo, tietoisuuteen herääminenkin voi olla unta ja lähes tyä absolutismia (PD, 87).

Murtumakohta historiassa liittyy siis aikaan ja tästä murtumakohdasta löytyy toimiva, vastuun kohdannut ihminen, joka kantaa humanin leimaa ja toimii ajan ja historian horisonteista suunnistaen. Tietyssä mielessä ajallisuus on siis voitto jumalallisuudesta. Inhimillisen toiminnan regiimi

muuttuu, ”jumalallinen” menettää legitimaationsa, eikä toimi enää toimintastrategioiden taustana. Samalla menettävät legitiimiytensä lineaarisuus, progressio ja vastaavat perimodernit käsitteet. Zambranon mukaan aika humanisoidaan ja se legitimoidaan yksilö-ihmisen ajaksi (PD, 29).

Tarina persoonasta alkaa.

Aika

Aika on Zambranolle erityinen todellisuuden määre. Ajan välityksellä ja ajassa olemme todellisuudessa ja kommunikoimme keskenämme. Ajassa toteutuu todellisuuden fragmentoituminen ja etäisyys, joita ilman olisimme todellisuuden vankeja. Aika on vapautta (ks. AR, 66, ks. myös PD, 164–167).

Zambranon mukaan maailmanhistoriassa (-politiikassa) ei ole ollut ennen yhtä systemaattista aikaa, sellaista, jossa muualla elävien ihmisten elämäntapahtumat tulisivat osaksi omaa elämääni. Tämä tuo mukanaan tavan tietää tapahtumista, jossa tapahtuminen muuttuu kohtalosta (ennen) tietoisuudeksi (nyt). Tapa kuvata maailmaa muuttuu – maailmasta on tullut systeemi ja kaikki ovat sen osia. Olemme ajassa toisten kanssa ja ajasta on tullut elämän ”ympäristö” (ks. PD, 25–28).

Tässä ympäristössä on useita eri aikoja, elämme aikaa eri tavoilla ja artikuloiden sitä eri lailla jopa siinä määrin, että Zambranon mukaan aika kertoo historian humanisoitumisen asteesta ja poliittista järjestelmää voi arvioida sen ajan rytmin mukaan, jonka se asettaa kansalle (PD, 28, 29, 34). Erityisenä piirteenä tässä on, että modernin myötä on syntynyt ”oma aika” (”tiempo propio”, ”tiempo de soledad”, ”tiempo de intimidad”, PD, 29–30), joka tarvitsee koostuakseen yksilön käsitteen. Siinä, missä ennen oli ”yhteistä aikaa” (HD, 30), joka kiinnittyi paikalliseen, on nykyisin modernin myötä yksilöön kiinnittyvää universaalialikaa ja siirtymistä pois lokalisesta. Moderniin aikaan siirtyminen on tässä jälleen kaksiteräinen miekka, joka osoittaa kysymystä ymmärtämisestä ja legitimoinnista. Ajan ongelma, toisaalta sen hajoamisen ja eriytymisen ja toisaalta sen universalisoitumisen ja yhtenäistymisen ongelma, on poliittinen ongelma.

Ajan ongelma on nähtävissä myös tilan ongelmana. Paikallisen katoamisen ja aiemmin mainitun ”arkkitehtonisuuden” lisäksi aika ilmaisee muunkinlaista tilallista risteyskohtaa. Zambrano kuvaa ajallisen ongelmaa tilassa liikkumisena: (kaupunki)tilassa liikkumisen aika ja rytmi, tilan jättäminen ja/ tai kokoontuminen kertovat omaa (poliittista) tarinaansa. Filmit, jotka

(toisen maailmansodan aikoihin) kuvaisivat työstä lähtijöitä, urheilukilpailuista tai huvituksista tulijoita, kertoisivat yhtä paljon kuin hitleriläisten jonossa suoritettu hanhenmarssi (PD, 34). Tässä kertomuksessa tilan jäsentäminen ilmaisee aikaa (ja historiaa). Aika (ja historia) ilmaisevat horisontin muutosta. Horisontti jäsentää tilaa ja aikaa (historiaa). Epäsymmetrinen kehämäinen asetelma rakentaa aukiota, jossa toisen maailmansodan tapahtumien ymmärtäminen kenties mahdollistuisi.

Kertomus ajasta on rinnakkaiskertomus horisonttimuutokselle. Se on kertomus mahdottomuudesta: aika näyttää pysähtyvän, se tulee painavaksi, mitään ei tapahdu, mitään ei voi odottaa, on vain elämisen mahdottomuus. Tämä on ääritilanne (”situación extrema”, ”situación límite”, PD, 33), jolloin todellisuutta voi vain ”potea” ja äärimmillään se on olemista mahdottomuuden rajalla, jolloin (josta) näkyy sen todellisuus. Tilanteen mahdottomuudessa tarvitaan aukeava horisontti.

Zambranolla ajassa rakentuvasta mahdottomuudesta rakennetaan kertomus uudesta. Edellytyksenä tälle uuden syntymiselle, tekemiselle on persoona(na oleminen) – (zambranolaisittain) poliittisena, historiasta tietoisena, ajallisena toimijana oleminen.

Kohti persoona

Zambranolle persoona (*persona, persona humana*) on merkki siitä, että absoluuttinen, uhraus ja jumalallistaminen ovat lakanneet historiassamme olemasta kaikenkattavia perspektiivejä. Meidän historiassamme persoona paikallistuu aikaan ja historiaan, jossa vieraantuminen ei ole absoluuttinen määre. Zambrano kuvaa *Persona y democracia* -teoksessaan tilannetta, jossa historiassa ”liikkuva” persoona(mme) ja henkilöhahmo(mme) (personaje) muodostavat asetelman, jossa quijotemainen on vastakkain Graalin maljan metsästyksen kanssa (Quijoten voitoksi, ehkä...) (PD, 101, ks. myös 154–55).

Tässä asetelmassa vieraantuminen ja historia on ymmärretty ilman alkua olevina kehämäisinä prosesseina, joissa vieraantuneeksi ei ”tulla” eikä siitä ”päästä pois”. Sen sijaan vieraantuminen on kuin peili, jota vasten persoona voidaan heijastaa. Persoona kantaa naamiota, jolla kohtaamme elämän (PD, 101) ja on Zambranon ”toimija” (”figura actuante” PD, 153). Henkilöhahmo puolestaan kantaa toista naamiota, sitä, jossa toimitaan kuin näyttelijät poeettisessa tragediassa (PD, 59). Persoonan poeettisiin määreisiin kuuluvat puolestaan moraali ja sankaruus. Persoona-sankari on se, joka

henkilöhahmosta poiketen on (poliittisessa mielessä) yhtä tekojensa kanssa ja (moraalisesti) ylittää intiimin ja universaalien vastakkainasettelun (ks. PD, 102–103). Persoonan eheys on historiallista moraalia ja sitä voisi nimittää myös poliittiseksi toimintakyvyksi. Tämäkin on kaksiteräinen miekka: eheyteen sisältyy myös absolutismin mahdollisuus ja meillä on jälleen asetettuna kysymys ymmärtämisestä ja legitimoinnista, Zambranon sanoin kyse on Hamletin tai Filip II:n (”keskipäivän Hamletin”, PD, 108¹⁴) ongelmasta.

Zambranon kuvaamaa ”hitlerististä absolutismia” (PD, 105), voidaan välttää vain, jos historia ”humanisoidaan”, siitä siirretään syrjään jumalallinen, representaatio ja henkilöhahmo-naamiot (PD, 59, 60). Henkilöhahmo on Zambranolle kuitenkin sekin kaksinainen kuva, se kätkee kaksiteräisen miekan niin kuin muutkin Zambranon sanaston konstruktioit.

Henkilöhahmo on persoonan sijaishenkilö, itselleenkin itsestään vieras fiktiivinen kuva, jolle uhraamme elämämme. Elämänsä uhraaminen tälle ”sijaiselle”, mikäli se tapahtuu ”jalosti”, voi olla Zambranon mukaan ”kasvattavaa” (PD, 102), mutta se voi myös viedä historiamme sen ääri rajoille, sinne, missä tragediankaan tarjoamat toimintakeinot eivät enää riitä (PD, 59). Tällöin henkilöhahmo viittaa naamioon, jota voidaan katsoa ulkoapäin (ks. PD, 153–54 ja 155–56). Lyhyessä kommentissaan Zambrano kuvaa Eurooppaa, jossa uhrattiin ihmisiä, jotka kantoivat naamia, jolla heidät merkittiin (ei-yksilöinä ja ei-persoonina) kaikki toistensa kaltaisiksi. Tämä on tila, jossa kukaan ei poikkeaisi toisista, eikä mikään muuttuisi. Se on myös tila, jossa ollaan rajalla, hyvin lähellä sen piilottamista, että samanlaisuus on mahdotonta, erilaisuus on aina olemassa.

Persoonaa ja henkilöhahmoa ovat kuitenkin rajapintoja, eivät erillisiä käsitteitä. Ne heijastavat toisiaan peilinä, josta toinen roolini katsoo minua. Persoonan rakentaminen yksilöstä toimijan roolin suuntaan, pois henkilöhahmosta, edellyttää myös revelaatiota, heräämistä ja tietoisuutta – toisin sanoen politisoitumista.

Zambranolle persoonaa ja henkilöhahmoa eivät siis ole vastakkaisia, henkilöhahmo ei ole ”väärä” ja ”poistettava”, vaan se edustaa pikemminkin tietynlaista toimintatapaa ”modernin rationaalisesti” ymmärretyissä, tiedetyissä ja konstruoidussa maailmassa. Etsiessään polkua, joka avaisi horisontin toisenlaiselle maailman kuvaamiselle historian peleissä ja kertomuksissa (PD, 61–67), hän käsitteellistää persoonan, joka on ”elämän puolella” oleva poliittinen toimija, jota etsittäessä pitää kysyä kuka on kohdattu subjekti, persoonaa vai henkilöhahmo (PD, 102).

Tämän rajan käyminen, kysymyksen ”kuka toimii” kysyminen on Zambranolla jatkuva prosessi, jonka kautta kohdataan niin absolutismin ajattomuus kuin vapauden ehtona oleva ajallisuuskin (PD, 112–114, ks. myös 136), poliittisen toimijan rajaehdot.

Persoonaa

Persoonasta kansalaiseen. Massat ja kaupunki

Moderni historia on Zambranolle erityistä, koska siinä on yhdistynyt kaksi tekijää, valta ja kansalaisuus. Kertomus, polku, joka Zambranon yrityksessä käsitteellistää modernin eri asetelmia johtaa tälle aukiolle, koskettelee ortogalaiseen tyyliin massoja historian tekijöinä. Zambranon mukaan ihminen on historiallinen, mutta tähän asti vain harvat ovat tehneet (länsimaista) historiaa, nyt sitä tekevät kaikki ja sen kohtaavat kaikki. Joukot astuvat historiaan erityisellä tavalla: kaikki ovat yhdentyneen vallan alla ja kaikista tullut kansalaisia (PD, 19).

Tässä Zambranon tyypillisesti katkeilevasti ja viittausten varassa etenevässä kertomuksessa voidaan rekonstruoida juoni, jossa keskiöön asettuvat poliittinen toiminta, kansalaisuus ja samalla myös ihminen, joka näkyi ihmisenä ensi kerran poliiksessa. Kaupunki (*ciudad*) toimii sinä kansalaisen (*ciudadano*) poliittisen toiminnan ja ihmisenä olemisen tilana, jossa vapaus on mahdollinen horisontti. Massat, kansalaisuus ja kaupunki ovat siis Zambranolle ne sanat, joilla modernia poliittista situaatiota voidaan sen historiallisessa muodossa kuvata. Nämä paikallistavat persoonan toiminnan rakentavat ehdot, joita ilman persoonaa ei ”ole”. Tässä paikassa aika on olennainen tekijä. Jos sitä ei huomioida, ei tavoiteta toimintaa, eletään ikään kuin unessa. Ilman sitä ei ole vapautta, joka on ihmisenä toimimisen ehto. Aika ja vapaus muodostavat kehikon, jossa kaupunkilainen/ kansalainen ja persoona poliittisena toimijana näkyvät (ks. PD, 133–143, ks. myös AR, 66–69).

Kaupunki merkitsee siis persoonan näkymistä representaation ja mimeettisen ohitse. Voisi jopa sanoa, että kaupunki astuu Zambranon kertomuksessa eräällä tavoin jumalien tilalle. Suhde kaupunki – ihminen on kuitenkin eri kuin jumala – ihminen ja edellinen mahdollistaa astumisen ulos jälkimmäisestä. Persoonana olemisen riippuu Zambranolla kaupungin olemassaolosta. Erityisesti se riippuu siitä, että (jumalallisen varmuuden vastakohtana) kaupunki edustaa tuntematonta ja arvaamatonta.

Persoona poliittisena toimijana

”No habria historia, se nos figura, si el hombre no fuera esa criatura necesitada de tanto para su simple ir viviendo, necesitada hasta de una revelación: de verse y de ser visto. Ya que sin saberse o soñarse visto no empieza tan siquiera ver. Y de revelar él, él mismo, en la noche de sus tiempos. De darse a luz, pues: ¿de irse naciendo?” (IDE, 77)

Persoona on sana, joka kokoaa Zambranon teksteissä useita eri polkuja samaan tarinaan. Toiminta, ajallisuus, kontingentti, sattuma, julkinen, yksityinen, kaupunki, demokratia jne. Se on monitahoinen tarina, jonka kertomisen hän jättää useimmiten kesken – persoonan kerrottavaksi.

Persona y democracia -teoksessa hahmoteltu persoona on ihmisen poliittinen, julkinen hahmo, joka näkyy ja tulee nähdyksi. Persoonana toimiminen vaatii näkymistä, koska kaikki tekeminen tapahtuu aina suhteessa julkiseen ei yksityisessä.¹⁵ Persoonana olemiseen kuuluu myös ääneen puhuminen, joka on poliittisen vallan käyttämistä. Zambranon mukaan ”despootit” pelkäävät tätä, koska se pakottaa heidät ”tunnustamaan syntinsä ääneen” (PD, 32). Äänen puhuminen on tae siitä, että kaikki kuulevat ja että vapautta harjoitetaan. Sekin on, kuitenkin, kaksiteräinen miekkana, paikka, jossa myös käsketään, käytetään valtaa. Tämä puolestaan on Zambranosta kynnys, jolla länsimaat ovat ja jonka ylitse hän ei kulje. Tässä tarinassa ei siis anneta ohjeita vallan käyttöön eikä tematisoida sitä, vaan jätetään tilanne avoimeksi, ääneen puhuttavaksi.

Puhujasta Zambrano sen sijaan kertoo lukijalle enemmän. Modernin mukanaan tuoman yksilön ja zambranolaisen persoonan välissä on ero, jota ei voida palauttaa mihinkään. Ne rakentuvat eri ”paikoissa”, joita ei voi suoraan suhteuttaa toisiinsa. Zambranon mukaan ”yksilön” paikka on ”yhteiskunta” ja ”persoonan” puolestaan ”intiimi tila” (PD, 157). ”Intiimi” puolestaan ei ole ymmärrettävissä akselilla julkinen – yksityinen, vaan yhtälössä ulkoinen – sisäinen, jossa ulkoinen viittaa vallattomuuteen ja toisten johdettavana olemiseen – äärimmillään hitleriläiseen hanhenmarssiin – ja sisäinen puolestaan itsenäiseen vallan käyttämiseen (Zambranolle usein ajattelu ja vapaus...). Yksityinen–julkinen-akselilla ”intiimi” on siis pikeminkin julkinen-poolissa, ääneenpuhuttua. ”Yhteiskunta” sitävastoin, outona paikkana, toimii arkkitehtuurina, joka mukautuu niin yksilön eri muotoihin kuin persoonankin ääneenpuhumiseen. ”Intiimi tila” ei syrjäytä ”yhteiskuntaa”, vaan kertoo siitä toisen tarinan.

Yksilön ja persoonan eron ja epäsymmetrisen suhteen hahmottaminen on siis Zambranolla keskeistä. Hänen mukaansa nykyisin voidaan pitää itsestäänselvyytenä, että yhteiskunta muodostuu yksilöistä, vaikkakaan ei voida sanoa, että näin olisi aina ollut. Pikemminkin kyse on tulevaisuuteen suuntautuvasta, tulevasta perustaansa hakevasta väitteestä. Moderni individualismi kuitenkin ikuistaa modernin yksilön ja rekonstruoi sen historiaan. Tästä käsin yksilön ja yhteiskunnan suhde on nykyisyyden ongelma absoluuttisine uuteen viittaavine juonteineen ja hegeliläis-rousseauilaisine moraaleineen ja hyveineen (PD, 126–132). Zambranosta tällainen asetelma tuo ongelmia, joita hän pyrkii väistämään tarjoamalla toisenlaista asetelmaa. Yksilöllä ja yhteiskunnalla on yhteinen alkuperä, mutta mitään ideaaliyhteiskuntaa ei voida saavuttaa, koska ihminen on (persoonana) jatkuvaa syntymistä (PD, 143). Yksilö ja yhteiskunta toimivat arkkitehtuurina ihmisen poliittiselle ”ilmestymiselle” ja tässä voi tavoittaa sen, kuinka yhteiskunta toimii *ambienssina* yksilölle ja tietenkin epäsymmetrisesti myös yksilöön kiinnittyvälle persoonalle (PD, 134–35).

Persoonalla poliittisena toimijana on erityinen suhde yksilöön: persoona on enemmän kuin yksilö, se on yksilö, jolla on tietoisuus (PD, 130). Tällä Zambrano viittaa suoraan käyttämäänsä tietoisuuden käsitteeseen, historiaan ja ajallisuudessaan elävään ihmiseen.

Yksilön lisäksi Zambranolla on toinenkin sana, joka rajaa persoonaa: persoona ei ole uniikki toimija. Zambranon tekstien epäsystemaattisuuksien keskellä näyttää siltä, että siinä missä persoona ilmentää hänelle avautua poliittiseen ja dialogiseen julkisen ja yksityisen rajojen läpi, ihmisen ymmärtäminen uniikkina¹⁶ viittaa ”epähumaaniin” tai ”ylihumaaniin” (ks. PD, 132). Kreikkalaisessa poliiksessa ei Zambranon mukaan ollut tällaista määrettä, kyseessä oli ”vain” ihminen, jolloin ilmeni – ensimmäistä kertaa – poliittinen (ja poliitikko) tässä asetelmassa. Näyttäisi siis siltä, että Zambranolle jumallisen, siis epähumaanin leiman saa yritys kutoa persoonan käsitteeseen yksinomaisuuden juonne. Jos tälle pitäisi etsiä vastapooli, uniikkiin ja erityiseen keskittymisen sijaan tämä kertomus puoltaa joukkoja, arkipäiväisyyksiä, tavallista kaupunkilaista / kansalaista, joka ei jumalallistu, vaan pysyy maallisessa *ambienssissa*, vaikka onkin erityisesti suuntautunut politiikan taiteeseen (ks. PD, 132–33). Poliittinen korostuu tässä uniikin vastapoolina erityisesti siinä, että poliittinen edellyttää Zambranolla tasa-arvoa ja vapautta, joita kumpaakaan hänen mukaansa uniikki ei tue.

Persoonan paikka tässä kuviossa ei siis ole uniikin indiviidin paikka, vaan

sillä on erityinen poliittinen (toiminta)rooli. Yksilö ja uniikki on sidottu tiettyyn ambienssiin ("yhteiskunta"), persoona taas ei, sillä toimijana persoona ei koskaan voida kokonaan lukea, se on arvaamaton, tulevaisuuteen avoin, se paikka, josta käsin tulevaisuus avautuu. Persoonana me teemme tulevaisuuden ja olemme vastuussa – tulevaisuus on vapauden aika ja siksi persoona on Zambranolle paitsi poliittinen myös moraalinen toimija (ks. PD, 158–60, 163). Tätä korostaa myös se, että persoonana oleminen ei ole automaattista, sen voi valita jättää ottamatta. Tullakseen persoonaksi täytyy aktiivisesti haluta siirtyä julkiseen ja avoimeen, eräänlaiseen persoona-tilaan, joka Zambranolle siis on kaupunkilaisuutta/ kansalaisuutta ja demokratiaa sekä puhetta siinä.

Persoonalla on myös erityinen aikatilansa, joka on persoonana toimimisen ehto. Persoona toimii ajan ulottuvuuksien risteyskohtana, ja rakentaa "tyhjyyden" siihen, missä "täysi" merkitsisi pysähtyneisyyttä, toistoa ja samanlaisuutta. Tyhjyys mahdollistaa tulevan ja menneen ymmärtämisen, moninaisuuden, ja se rakentaa läsnäolon – asioiden paikka inhimillisessä elämässä on aika. Tässä risteyksessä persoona rakentaa oman aikansa, oman horisonttinsa, joka on myös erilaisen tulevaisuuden ennakointia. Persoona on ajassa perustaton ja tulevaisuudessa uusi, "ennenjulkaisematon" (*inedita*) (PD, 164–67, 130). Zambranon persoona on siis ajassa liikkuva toimija, joka kantaa eriaikaisuutta ja moninaisuutta julkisessa ja ääneen puhuessaan.

Zambrano lukee yksilön käsitteen historiaa voidakseen kertoa persoonan tarinan "yksilön" ja "uniikin" lisäksi kolmannella sanalla. "Humaani" yhtenä Zambranon poliittisista sanoista aloittaa uuden tarinan persoonasta.

Humaani ja humanisointi figureina liittyvät tässä keskeisiin teemoihin, aikaan ja historiaan – humaani on täynnä historiaa (ks. HD, 45). Humanisoiminen tarkoittaakin melko suoraan ajallisuutensa, historiansa tuntevan (siis zambranolaisittain tietoisena) persoonan olemista viittauskohteena demokratiassa. Tämän suhde humanisiin on Zambranolla paikoin ohut ja ongelmallinen. Zambranon humanin figuuri toimii kuitenkin vastakäsitteenä valistuksen rationaalisuudelle ja moderneille käytännöille, jotka ovat syrjäyttäneet ulottuvuuksia, joista hän haluaa pitää kiinni: sekä historia että järki ovat tarinoita, kertomuksia, jotka pitää kertoa. Yksi polku tälle tarinalle on humaani.

Zambranolle humaani liittyy yllämainittuun "vain" ihmisenä määrittymiseen ja toimimiseen. Humaani persoona ilmenee uutena, mihinkään palauttamattomana radikaalina todellisuutena. Humaani on siis persoonan

määre, joka tässä tavallaan asettuu uniikin paikalle poliittisena määreenä. Tämän lisäksi demokratia on se ambienssi, josta voimme tavoittaa kaupunkilaisen/ kansalaisen, joka on ”ennenjulkaisematon uutuus”, ”vain” ihminen, humaani funktio ilman henkilöahmon naamiota (ks. PD, 131, 134).

Miekka on kuitenkin kaksiteräinen tässäkin. Humanismin sisällä etsitään yhteiskuntaa, joka olisi sopiva tällaiselle ihmiselle (”realidad humana”), mutta humanismi on ollut itse suurin este tämän ”sopivan” yhteiskunnan¹⁷ tekemiselle, koska se tuo mukanaan ihmisen absoluuttisoimisen mahdollisuuden, ihmisen tekemisen omaksi kuvakseen. Zambranolle tämän absoluuttisen tendenssin karikatyyri näkyy valtiototalitarismeissa (PD, 77–81). Absolutismi kertoo länsimaisen historian traagisuutta (PD, 79, 80), johon Zambrano hakee murtumakohtaa persoonan käsitteestä.

Persoonan ja demokratian

Jos Zambranolle yksilön ambienssi on yhteiskunta, persoonan konteksti on puolestaan demokratia.

Zambranosta siis näyttää selvältä, että demokratia on länsimaisen kulttuurin ainoa mahdollinen tie. Kuten jo mainittiin, persoonana oleminen on Zambranon mukaan valinta, mutta demokratian ominaisuuksiin kuuluu, että siinä ei ole vain sallittua olla persoona, vaan että siinä tietysti mielessä vaaditaan olemaan sitä. Hänestä demokratia vastaa erityisesti tilanteseeseen, jossa maailmassa oltiin toisen maailmansodan jälkeen (PD, 170). Tällöin demokratia astuu pakosta reaaliseen vaiheeseensa, jossa se lakkaa olemasta ideaali tai utopia. Tätä voisi toisin sanoen nimittää demokratian politisointivaiheeksi Zambranolla, siinä persoona poliittisena toimijana asettuu keskiöön.

Politisoitunut, reaalin demokratia merkitsee Zambranolle relatiivisuutta, moninaisuutta ja ajallisuutta. Zambranolle nimenomaan nykyhetki on moninaisuutta, minun ja toisten. Nykyhetken moninaisuus vastustaa absoluuttista ja tarjoaa monia teitä kohti mennyttä ja tulevaa (ks. PD, 202–204). Mikään toimintamalli ei ole pysyvä, vaan elämä on moninaisuutta ja muutosta (PD, 204–06). Toisin sanoen Zambranolle demokratia on monien erilaisten tilanteiden, erilaisuuksien järjestelmä ja tässä kontekstissa persoonana toimiminen tarkoittaa moninaisuuden julkista ääneen puhumista.

Tässä tutussa ideaalissa on Zambranon mukaan uutuutena se, että meidän ei tarvitse pitää mallina rakennusta, kuten moderni, joka viljelee arkkitehtonisia metaforia. Malli voisi olla pikemminkin sinfonia, joka ei

ole koskaan pysyvä ja valmis vaan joka täytyy aina tehdä ja johon pitää aina osallistua. Zambranolle demokratian järjestys onkin musiikillista pikemminkin kuin arkkitehtonista järjestystä (ks. PD, 206–208).

Persoonaa ja puhe demokratiassa

Persoonaa sanan käyttäjänä ja sanana

Katse pois päin mahdollisesta totalitaristisesta demokratiapolusta johtaa Zambranon retoriikkaan. Hänelle persoonaa on sanan käyttäjä ja demokratia on tila, jossa *sana* on olemassa ensimmäisen kerran ja sen muoto on dialogi, vapaa puhe. Zambranolle retorinen ulottuvuus onkin keskeinen humanin ulottuvuus, sillä siinä on mukana suostuttelutaito. Tällöin merkityksellisiä ovat tavat puhua demokratiassa (ks. PD, 134).¹⁸

Sanat kuitenkin muuttuvat. Niiden käyttö ja merkitys muuttuu, niillä on useita merkityksiä, niiden käyttötarkoitus voi hävitä, ne voivat kuluu, lakata palvelemasta tarkoitusta – kaiken kaikkiaan, sanoille muodostuu uusi asema. Näin on käymässä sanoille kansa, yksilö, demokratia ja vapaus. Nämä sanat käyttävät vielä merkityksiä, jotka niillä oli tämän päivämme asemaa edeltäneellä asemalla¹⁹, niiden tulevaisuus on ylittänyt ne. Sanoja ei voi kuitenkaan noin vain vaihtaa uusiin, vaan on odotettava, että niiden merkitykset ja käyttö muuttuvat. Tätä taustaa vasten Zambrano esittää otettavaksi käyttöön sanan, joka tulee toisesta asetelmasta – ei uutena, ennenjulkaisemattomana, vaan tässä asetelmassa uudempana sanana. Tällöin asetelmat uudelleenmuotoutuisivat. Kyseinen sana on tietenkin persoonaa, joka on siis muutakin kuin sanan käyttäjä. Persoonaa on myös sana, joka on toisia sanoja uudempi demokratia-asetelmassa ja tässä asemassaan se toimii asetelmien uudelleenmuotoilijana. Persoonaa on luomassaan uudessa asetelmassa se, joka on tärkeintä nyt, ennen muihin jakoihin kuulumista. (ks. PD, 170–72).

Puhe kansalle ja puhe massoille

Vaikka persoonaa on uudemman demokratia-asetelman sana, sen rinnalla kulkevat edelleen, vaikkakin eriaikaisina, kansa ja massat, joille persoonan – toimijana julkisessa tilassa – tulee puhua.

Mikä on sitten se kansa, jolle puhutaan? Kysymys ei Zambranolle ole puheen kohteesta, yleisöstä, vaan puheen kontekstista. Persoonalle kansalle puhuminen on puheen konteksti, siis persoonana olemisen konteksti. Ts.

vain kansassa ja puheessa kansalle persoona on persoona ja poliittinen toimija ja tämä siksi, että vain kansassa (demokratian ambienssissa) ihminen on ”vain” ihminen ilman mitään lisäyksiä, vapaa naamioista ja henkilöahmosta. Hän ei ole yksilö, vaan konkreettinen ihminen ajassaan ja yhteisössään, hän on historian, muutoksen, sosiaalisten ja poliittisten muotojen ”subjekti” ja sellaisena aina tuntematon, täynnä lupauksia ja mahdollisuuksia, loppumaton (ks. PD, 173). Vain tämä merkitsee Zambranolle toimintaa, toimintaa, joka ei pääty koskaan. Sen kuva jähmettyy, mutta kuvakin muuttuu, se piirretään yhä uudelleen katsojan näkökulmasta riippuen.

Toisaalta kansakin on Zambranolle kaksiteräinen miekka. Persoonan (puheen) kontekstina olemisen lisäksi se voi olla ”vain kannatin”. Zambrano päätyykin jakoon, jossa kansa voi olla radikaali elementti politiikassa tai vain passiivinen tausta (ks. PD, 174–177). Radikaalin kansan metaforana hän käyttää ekstaasia ja sen ajallisuudeksi antaa erityisen hetken, jolloin irrottaudutaan ajasta (ks. PD, 176–77). Kansa tällaisena ekstaasina olisi kuvattavissa vain ”päämääränä etäisessä horisontissa” ja se muodostaisi epätavallisen hetken (”instante extraordinario”), jossa aika pysähtyy ja jossa syntyy ”kauneutta” (PD, 178).

Esteettinen muodostaa siis Zambranolle yhden radikaalin poliittisen horisontin määreistä. Kauneuden ohella myös toivo on radikaalin poliittisen elementin tunnusmerkki. Ekstaattiset, erityiset historiallisen tapahtumisen hetket (ks. PD, 179, 96) mahdollistavat toivon, joka puolestaan on kansan olemassaolon ehto. Kauniin ja toivon muodostamassa horisontissa kansassa/ kansana puhuminen on demokratian toteutumisen eräänlainen mittari. Demokratia on Zambranon mukaan toteuttanut itsensä, kun ei enää tarvitse kysyä miten kansasta ja kansalle puhutaan (PD, 181). Tämä toimii ideaalina, jota vasten Zambrano tarkastelee ko. kysymystä. Asetelma on hänelle selvä: kansalle puhumisessa on kaksi väärinpuhumisen tapaa: demagogia ja ideologisesti väärä puhe. Näiden välissä kulkee keskitie, joka on demokratian oikeudenmukainen tie, se jota ”etsitään” (PD, 180).

Asetelma näyttää selvältä, mutta tämä käsitys katoaa heti, kun Zambrano ryhtyy käsittelemään asiaa. Hän sivuuttaa ”ideologisesti väärän puheen” ohimenevällä huomautuksella, että ideologioita syntyy kuin loiskasveja ja ne tarttuvat kansa – yhteiskunta-yhtälön epätasaisuuksiin. ”Ideologia” ei siis muodosta sellaista sanaa tai polkua, jota Zambrano voisi käyttää puheen tarinaa kertoessaan. ”Demagogia” sen sijaan tarjoaa paremmat mahdollisuudet.

Demagogia on Zambranolle sellaista puhetta kansalle, joka pyrkii miellyttämään ylenpalttisesti, joka katsoo menneisyyteen, pyytää pysähtymään paikalleen, pitää toimintaa ja ponnistelua tarpeettomana ja on muutosta vastaan. Toisin sanoen se toimii radikaalin poliittisen erityisen hetken vastaisesti (PD, 181–82). Demagogia on myös sellaista puhetta, joka rakentaa sanan kansa sen toisessa, ylläesitetystä poikkeavassa merkityksessä. Se on puhetta, joka tekee (”alentaa”) kansan massaksi, jolla ei ole muita määreitä kuin olemassaolo, joka ei luo mitään, vaan perustuu oikeuksille ja joka nauttii asioita, joita se ei osaa tehdä eikä ymmärrä (PD, 184). Zambrano kuvaa ihmistä massassa mm. industriaalisilla metaforilla ylimääräisestä ruuvista ja raattasta, jolla ei ole konetta, jossa pyöriä (PD, 198).

Demagogisen puheen kontekstina, massana, ihminen ei saavuta persoonana toimimisen ulottuvuutta (ääneen puhumisen mahdollisuutta), joka mahdollistuu vain kansassa, jossa mahdollistuvat myös vastuu, (zambranolainen) tietoisuus ja ajassa eläminen, ajallisuus. Nämä puolestaan ovat Zambranon mukaan keinot, joilla vältetään (toisen maailmansodan kaltaiset) katastrofit (ks. PD, 183–84).

Toisin sanoen, Zambranon kuvamaa puheasetelma rakentaa kansasta paikan, jossa persoona voi kansalle suunnatun puheensa kautta olla persoona ja – kehämäisesti – persoonana ollessaan puhua kansalle kansana. Toisenlainen puhe on demagogista puhetta, jossa ei ole kyse persoonasta puhujana ja joka alentaa kansan massaksi.

Jos massalle puhuminen on demagogiaa, kansalle puhuminen on ”totuuden puhumista”. Zambrano kertoo oraalisesta käytännöstä, jossa tarinoilla, sananlaskuilla, perimätiedon kertomisella ja kaikella kasautuneen kokemuksen ilmaisulla oli keskeinen sijansa ”kansan puheena”. Tämän puheen kantava rakenne oli totuus (paikkansapitävyys: ”que sea cierto”) ja ilmaisukeinona ajallisesti muotoutuva verbi. Kaupunkilaisen/ kansalaisen puhe sitävastoin ilmaisee mielipidettä ja arvostelmaa ja se käyttää adjektiiveja ja määritelmiä. Edellisen, oraalisen tradition merkittävänä puolena Zambrano pitää sitä, että siinä puheessa tarvitaan ”sopiva sana sopivalla äänensävyllä esitettyä” (”la palabra exacta con el tono justo”) ”olosuhteet huomioon ottaen” (PD, 186). Tämä puhe sisältää useita rekistereitä ja edustaa Zambranolle musiikillisuutta, samoin kuin demokratia parhaimmillaan (PD, 185–89).

Kaupunkilainen / kansalainen, massat ja kansa -asetelma sekoittuu Zambranolla tässäkin. Vaikka Zambranolle kaupunkilaisuus / kansalaisuus

onkin siis puheen edellytys, sen konteksti, kaupunkilainen puhe lähenee massojen puhetta rationalistisena puheena arvostelmien ja adjektiivien käytön kautta. Yksirekisterinen, perspektiiviton ja yksioikoinen puhetapa ei ole demokratian puhetta, vaan siihen tarvitaan tarinoita ja kerrontaa, joka valitsee sanansa ja aikansa ja joka karttaa minä-perspektiiviä korostaen kuulijan osallistumista. Massojen puheesta katoaa aika ja kuulija, eikä siinä ole dialogin mahdollisuutta. ”Oikeanlainen” kansassa/ kansalle puhuminen sen sijaan tuo esiin sen mitä sanotaan ja miten puhutaan, siinä ei ole tärkeää kuka (auktoriteettina) puhuu. Tällainen puhe rakentuu sekä ajassa että ajalla, tauot, paussit ja muut puheen ajoituksen keinot ovat käytössä ja sovitettuina kuulijan aikaan (PD, 188–89).

Kansalle / kansassa puhuminen edellyttää siis poliittisen toimijan, persoonan musikaalista ja ajallisesti sopivaa puhetta, kuulijan mukaan ottavaa dialogia, tarinoita ja kerrontaa. Massalle puhuminen tekee mahdolltomaksi persoonana puhumisen. Tämä epäsymmetrinen asetelma demokratian kertomuksena kuvaa poliittista puhetta Zambranolla. Kehämäiset kertomukset päätyvät aukiolle, jonne on kuljettu monia polkuja. Puhujien aukiolle.

Viitteet

- ¹ María Zambrano oli José Ortega y Gassetin oppilaana ja opetti Madridissa 1924–36. Hän joutui poliittisesti aktiivisena henkilönä lähtemään maanpakoon Francon Espanjasta 1939. Hän eli ja työskenteli vuosina 1939–46 USAssa, Kuubassa, Chilessä ja Meksikossa, vuosina 1946–49 Pariisissa, 1949–53 Havannassa, 1953–64 Roomassa, 1964–84 La Piëcessä, Ranskassa. Zambrano palasi Espanjaan vuonna 1984.
- ² Esim. teoksen *Filosofía y poesía* (1939) keskustelut Platonin, Aristoteleen, Kierkegaardin, Heideggerin ja Ortega y Gassetin kanssa.
- ³ Esim. teoksissa *Hacia un saber sobre el alma* (1950), *El hombre y lo divino* (1955), *Persona y democracia* (1958) ja *El sueño creador* (1965). Ks. myös Aranguren 1966 (s. 212), jossa kirjoittaja katsoo Zambranon paikoin muistuttavan Heideggeria espanjalaisella aksentilla. Myös Ortega Muñoz lukee Zambranoa osittain Heideggeriin rinnastaen (1994, esim. s. 58–59, 63). Ks. myös Zambranon *La Confesión: Género literario*, jossa hän tarkastelee (augustinolaista) tunnustusta rationalistiselle traditiolle vaihtoehtoisena tietämisen muotona (ks. Ferrucci 1997, 1).
- ⁴ Esim. *Nuevo liberalismo* (1930) ja *Los intelectuales en el drama de Europa* (1936–77).
- ⁵ Käännökset ovat kirjoittajan. Teosten lyhenteet lähteissä.

- ⁶ "Además hay que ser poeta en el sentido que tuvo el término griego de creador con la palabra, porque justamente el término griego poieo significa hacer, producir, inventar. El filósofo es un arquitecto de la palabra y (...) un constructor del pensamiento." (Ortega Muñoz 1994, 10–11)
- ⁷ Nämä molemmat sanat ovat Zambranon teksteissä erityisasetelmassa, koska niistä voidaan tehdä useampia rinnakkaisia ja keskenään ristiriitaisia tulkintoja. Zambrano itse käyttää tätä tulkinnanvaraisuutta hyväkseen, eikä pyrikään yhtenäistämään käsityksiään. Tässä artikkelissa pysäyttyään sellaisen tulkinnan piirissä, joka tarjoaa poliittisen näkymän jopa yksittäisiin tulkinnanvaraisiin lauseisiin ja jätetään syrjään kommenttikirjallisuudessa toistuva merkityksien ja selitysten etsiminen.
- ⁸ "Maallinen" (profano) ja "inimillinen" (humano) eivät ole Zambranolla synonyymeja. Ne ovat kuitenkin molemmat käsitteitä ("polkuja"), jotka kohtaavat "jumalallisen" käsitteen.
- ⁹ 60- ja 70-luvuilla Zambrano kirjoitti useita tekstejä "sanoista". Ks. esim. artikkelit *Un capítulo de la palabra: El Idiota* (1962), *Un lugar de la palabra: Segovia* (1964) ja *La aurora de la palabra* (1979). Ks. myös FP, CB ja RS, esim. 122-126.
- ¹⁰ Zambranon pyhän (sagrado) käsite on erityisen viitteellinen. Tässä yhteydessä sitä on tulkittu vain Persona y democracia -teoksen pohjalta, muista teoksista löytyy kuvauksia, joiden pohjalta tämän tulkinnan voisi suuremmitta ongelmitta kiistää. Esimerkiksi myöhemmässä teoksessaan *Notas de un método* (1989) (ks. RS121) hän kuvaa pyhää lähes samoilla adjektiiveilla kuin tässä maallista. Siinä yhteydessä hän kuitenkin korostaa pyhän olevan samankaltaista kuin "välitön (spontaanisti koettu) todellisuus" – siis (PD:n termein), maallinen, periferia. Tässä näkyy erityisen selvästi miten Zambrano eri polkuja seurattaessaan käyttää sanojaan eri yhdistelminä ja eri merkityksissä. Myöhemmissä teoksissaan (ks. esim. RS533-547) Zambrano kuvaa keskustaa toisenlaisessa kontekstissa, jossa hän pyrkii uudelleenjärjestämään sekä tietämisen että elämisen koordinaatteja.
- ¹¹ Zambranolle kuva on se, jonka kautta todellisuutta jäsennetään, jolla välitetään luontoa ja historiaa, jolla ymmärretään vapautta. Kuva on se, joka välittää todellisuutta ja ymmärrystä. Se on se, joka antaa todellisuudesta sen ensimmäisen muodon: "moniselitteinen, piilotettu, ehtymätön" ("ambigua, escondida, inagotable"). Kuva on myös se, joka on aina ihmisen ja maailman välissä. Pyhät kuvat muuntuvat representaatioksi ja avaavat figuratiivisen maailman. (HD58-59)
- ¹² El sueño = uni, unelma.
- ¹³ Zambranon sanastoon kuuluu merkittävänä sana "herääminen", joka on monipolvinen tarina, joka nostaa esiin joukon muita sanoja, joita ei ole käsitelty tässä artikkelissa. "Herääminen" kuitenkin antaa tietynlaisen vihjeen siitä, mitä "revelaation" toisella puolella voisi olla. Zambranolla myös "sana" "herää", se tulee puhutuksi ja kuulluksi, mikä kertoo ihmisenä olemisen ehtojen syntymisestä (ks. CB25 ja Ortega Muñoz 1994, 114–115).

- ¹⁴ Välimereläisen Hamletin.
- ¹⁵ Julkista on poliittisena ymmärrettävä tekeminen, jota Zambrano nimeää mm. sanoilla *creación humana*. Zambrano vetoaa Markus Aureliukseen viittaamalla tämän näkemykseen, jonka mukaan viisas ei koskaan ole yksityishenkilö (ks. PD160–61).
- ¹⁶ Tässä on huomattava, että Zambrano käyttää sanaa uniikki kahdessa merkityksessä. Toisaalta hänelle uniikki ilmentää absolutismia kuvaavaa ”ainoa”, sitä, joka käyttää valtaa jakamatta sitä, toisaalta uniikki merkityksessä ainutkertainen on Zambranolle kyselemätön ihmisen määre ”*el hombre es algo original y único*” (PD162).
- ¹⁷ Zambranon mukaan yhteiskunnan pitää olla ihmiselle sopiva, eikä ihmisen kidutuspaiikka (”*Se trata, pues, de que la sociedad sea adecuada a la persona humana; su espacio adecuado y no su lugar de tortura.*” (PD172).
- ¹⁸ Varhaisemmassa kirjoituksessaan Zambrano pitää kirjoittamista puhumista ansiokkaampana. Tässä tekstissä (Por qué se escribe (1934), ks. HA 35–44) hän esittää pääasiallisina argumenttinaan, että tekstin ylivertauisuus puheeseen nähden johtuu puheen hetkellisyydestä ja siitä, että kirjoitetusta voi helpommin ottaa vastuun kuin puhutusta.
- ¹⁹ Zambrano käyttää sanaa asema ja samalla junamatkaa metaforana historialle/ ajalle.

Lähteet

Teoksista käytetyt lyhenteet:

AR = La actitud ante la realidad

FP = Filosofía y poesía

HA = Hacia un saber sobre el alma

PD = Persona y democracia

HD = El hombre y lo divino

PPVE = Pensamiento y poesía en la vida española

RS = Razón en la sombra - Antología del pensamiento de María Zambrano

IDE = Los intelectuales en el drama de España y escritos de la guerra civil

Aranguren, J.L. 1966. Los sueños de María Zambrano. *Revista de Occidente* (Madrid). Vol XII, no 35, febrero, 207–12.

Ferrucci, C. 1997. Introduzione. Teoksessa María Zambrano. *La confessione come genere letterario*. Milano: Mondadori.

- Maillard, Ch. 1992. La creación por la metáfora. Introducción a la razón-poética. Barcelona: Anthropos.
- Ortega Muñoz, J.F. 1994. Introducción al pensamiento de María Zambrano. México, D.F.: Fondo de Cultura Económica.
- Sevilla, S. 1997. La razón poética: mirada, melodía y metáfora. María Zambrano y la hermenéutica. Teoksessa Rocha Barco, T. (toim.) María Zambrano: la razón poética o la filosofía. Madrid: Tecnos, 87–108.
- Zambrano, M. 1930. El nuevo liberalismo. (Horizonte del liberalismo). Madrid: Morata.
- Zambrano, M. 1998 (1936–77). Los intelectuales en el drama de España y escritos de la guerra civil. Madrid: Trotta.
- Zambrano, M. 1996 (1939). Pensamiento y poesía en la vida española. Madrid: Endymion.
- Zambrano, M. 1993 (1939). Filosofía y poesía. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- Zambrano, M. 1995 (1943). La confesión: Género literario. Madrid: Siruela.
- Zambrano, M. 2001 (1950). Hacia un saber sobre el alma. Madrid: Alianza.
- Zambrano, M. 1992 (1955). El hombre y lo divino. Madrid: Siruela.
- Zambrano, M. 1992 (1958). Persona y democracia. Barcelona: Anthropos.
- Zambrano, M. 1994 (1962/1965). Un capítulo de la palabra: El Idiota. En: España, sueño y verdad. Barcelona: Edhasa, 149–162.
- Zambrano, M. 1994 (1964/1965). Un lugar de la palabra: Segovia. En: España, sueño y verdad. Barcelona: Edhasa, 163–182.
- Zambrano, M. 1965. El sueño creador. Xalapa (México): Universidad Veracruzana, coll. Cuadernos de la Facultad de Filosofía, Letras y Ciencias, 28.
- Zambrano, M. 1993 (1965). La actitud ante la realidad, teoksessa (toim.) José Rubio Carracedo, El Giro Posmoderno, 65–70.
- Zambrano, M. 1988 (1977). Claros del bosque. Barcelona: Seix Barral.
- Zambrano, M. 1986 (1979). La aurora de la palabra: La palabra perdida, La palabra inicial, El germen. En: De la aurora. Madrid: Turner, 90–94.
- Zambrano, M. 1981. Dos escritos autobiográficos. (El nacimiento). Madrid: Entregas de la Ventura.
- Zambrano, M. 1986. Senderos. Barcelona: Anthropos.
- Zambrano, M. 1989. Notas de método (Los bienaventurados, 1990). Madrid: Siruela.
- Zambrano, M. 1993. La razón en la sombra. Antología del pensamiento de María Zambrano. Madrid: Siruela.